

**ANDREW ROBERTS
EN
DAVID PETRAEUS**

**CONFLICT
OORLOGSVOERING
VAN 1945 TOT OEKRAÏNE**

**VERTAALD DOOR
ALEXANDER VAN KESTEREN EN MARIEKE VAN MUIJDEN**

2023 Prometheus Amsterdam

Andrew Roberts: 'Voor Simon Sebag Montefiore en
veertig jaar vriendschap.'

David Petraeus: 'Voor de mannen en vrouwen in vs-,
coalitie- en *host nation*-uniform, en voor de diplomaten,
spionnen en ontwikkelingsdeskundigen met wie ik het
voorrecht had bijna vier decennia lang in uniform en
overheidsdienst te mogen dienen.'

INLEIDING

Een historicus kan bijna geen positievere bijdrage leveren dan de oorzaak van een oorlog achterhalen, de manier beschrijven waarop die wordt uitgevochten, bepalen welke oorzaken de ene of de andere partij de overwinning hebben gebracht, de gevolgen uiteenzetten en het inschatten van de omstandigheden die in de toekomst oorlogen kunnen veroorzaken – en tevens de omstandigheden waarin die oorlogen gevoerd worden.

Professor Cyril Falls, inaugurele rede als hoogleraar oorlogsstudies aan Oxford, 1946¹

In de vroege uren van donderdag 24 februari 2022 gaf de Russische president Vladimir Poetin de opdracht tot een aantal naar hij hoopte snelle en verwoestende aanvallen op Kyiv en andere plaatsen in Oekraïne met de bedoeling de regering met een snelle overrompeling omver te werpen. Hoewel militaire conflicten zich sinds 1945 aanzienlijk hebben ontwikkeld, zoals uit dit boek zal blijken, koos Poetin bewust voor een militair conflict in de stijl van de Tweede Wereldoorlog, met alle verwoestende gevolgen van dien voor zowel Oekraïne als Rusland.

Een van de bedoelingen van dit boek is Poetins optreden in Oekraïne en zijn oorlogsmethodes in de juiste historische context te plaatsen. Maar de ambities reiken verder. We willen met dit boek proberen aan te tonen hoe militairen over de hele wereld van elkaars vorige oorlog hebben geleerd – of niet – bij het uitstippelen van de manier waarop ze de volgende zouden uitvechten. We doen onderzoek naar de persoonlijke kwaliteiten die voor succes in strategisch leiderschap onontbeerlijk zijn.

Het is belangrijk om meteen duidelijk te maken wat dit boek *niet* is. Het is niet bedoeld als uitgebreide geschiedenis van alle conflicten vanaf 1945. Dat zou in één boek een schier onmogelijke opgave zijn. Het richt

zich juist alleen op conflicten die hebben bijgedragen aan de ontwikkeling van oorlogsvoering. Dit is ook geen boek over politiek en waarom oorlog uitbreekt: het draait juist om wat er op het slagveld gebeurt als het eenmaal zover is. Betekende een conflict op enige manier een ontwikkeling op oorlogsgebied, zoals in tactiekconcepten, een essentieel nieuw wapen of als verdediging boven aanval gaat (of andersom), dan hebben we het in dit boek opgenomen. Zo zijn het effect van een verhoogde mate van accuratesse in antitankwapens in de Jom Kipoeroorlog en de tactiek van de massale tankaanval in de Golfoorlog in dit boek terug te vinden, maar kijken we niet naar een aantal kleinere conflicten, vaak in guerrillavorm, die feitelijk volgens veel van dezelfde voorschriften werden uitgevochten.

De Pruisische militair filosoof en theoreticus Carl von Clausewitz omschreef oorlogsvoering als politiek met andere middelen. En zoals er in 1945 geen einde kwam aan politiek stopte ook de oorlogsvoering niet. Sinds het einde van de Tweede Wereldoorlog heeft er zelfs elk jaar wel ergens op aarde een conflict gewoed. De twintigste eeuw was de wreedste in het gehele menselijk bestaan; naar schatting zijn er in de eerste helft van de twintigste eeuw meer mensen op gewelddadige manier om het leven gekomen dan in alle voorgaande eeuwen bij elkaar.

Als we naar de eenentwintigste eeuw kijken had Rusland binnen een maand na de invasie van Oekraïne al twee keer zoveel militairen verloren als de Verenigde Staten in twintig jaar in Irak. In maart 2023 is het dodental aan Russische zijde naar schatting opgelopen tot vijf keer de 13.300 soldaten die voor de USSR sneuvelden na tien jaar in Afghanistan in de jaren tachtig. Het loont dus zonder twijfel om oorlog te bestuderen.

De volgende acht hoofdstukken vormen een chronologisch verslag van hoe oorlogsvoering zich heeft ontwikkeld vanaf het einde van de Tweede Wereldoorlog. In hoofdstuk 9 wordt de oorlog tussen Rusland en Oekraïne geanalyseerd, met nadruk op de aspecten die mogelijk aanwijzingen bieden voor hoe de oorlog er in de toekomst uit kan komen te zien. Vervolgens worden in hoofdstuk 10 lessen getrokken uit zowel Oekraïne als de eerdere hoofdstukken over wat we van de oorlogen in de eenentwintigste eeuw mogen verwachten. We richten ons vooral op hoe belangrijk de nieuwste, baanbrekende militaire technologie is en op de essentiële rol die is weggelegd voor leiderschap, training, moreel, het bouwen van een coalitie, doctrine, het belang van zeer professionele onderofficieren en het belang van concurreren op het gebied van informatie.

Sinds de Tweede Wereldoorlog hebben strategische concepten zich

sneller ontwikkeld dan in welke vergelijkbare periode in de geschiedenis ook. In die oorlog maakte een commandant in feite gebruik van dezelfde structuren – korpsen, divisies, regimenten, bataljons – als Napoleon begin negentiende eeuw had ingezet (zij het dan met meer mobiliteit, artillerie en andere vormen van indirect vuur en luchtsteun). Vanaf dat moment heeft oorlogsvoering zich echter met verbazingwekkende vaart ontwikkeld, vooral in de laatste twintig jaar, en in dit boek wordt uiteengezet hoe en waarom er cruciale veranderingen hebben plaatsgevonden en welke dramatische ontwikkelingen we in de komende decennia kunnen verwachten. In tegenstelling tot voorgaande werken over dit onderwerp is dit boek voortgekomen uit de samenwerking van een befaamd commandant op het slagveld en een militair historicus met een gevestigde reputatie, die allebei hun verschillende expertises en standpunten hebben ingebracht.

In de nasleep van de Russische invasie van Oekraïne merkten we dat er heel weinig literatuur beschikbaar is die de strijd in zijn militair-historisch perspectief plaatst, ondanks de golf aan veelal uitmuntende werken over de politieke, economische en geostrategische context ervan. In een wereld die met veel leed en moeite en tegen een hoge prijs precisiewapens en slimme bommen heeft ontwikkeld, kozen de Russen opzettelijk voor een brute vorm van strijd zoals die in de Tweede Wereldoorlog – en in delen van de Donbas ook in de Eerste Wereldoorlog – voorkwam. Hoe kunnen we het besluit van Rusland verklaren om een *throwback*-oorlog uit te vechten die doet denken aan de Grote Vaderlandse Oorlog – maar deze keer met Rusland als agressor in plaats van als slachtoffer, nu militaire strategie en tactiek zich vanaf 1945 zo snel hebben ontwikkeld en uit elk conflict lessen voor het volgende kunnen worden getrokken op de uiteenlopende manieren die we in de volgende hoofdstukken zullen bespreken?

In 1945 vergaarde Rusland onbetwiste roem omdat het land de zee aan bloed leverde die nodig was om de wereld te verlossen van het kwaad van het nazisme. Voor iedere vijf gesneuvelde soldaten in het gevecht tegen nazi-Duitsland op het slagveld van de Tweede Wereldoorlog stierven er vier aan het Oostfront. Toch is de eer voor die belangrijke dienst aan de mensheid door Rusland vanaf 1945 afgenomen, maar nooit zoveel als tijdens de niet-uitgelokte, roekeloze en ongelooflijk wrede aanval op Oekraïne door president Poetin. Door te laten zien hoezeer oorlogsvoering in verschillende contexten is veranderd en met verschillende wapens en in politieke situaties in de decennia sinds de dood van Adolf

Hitler hopen we naar voren te brengen hoe vreemd regressief het huidige Russisch-Oekraïens conflict precies is. Oorlogsvoering ontwikkelt zich constant; dit proces staat nooit stil. Toch kan het ook heel goed tot een abrupte en schokkende terugslag komen.

In elk hoofdstuk geven we ook voorbeelden hoe succesvol strategisch leiderschap, als het op de juiste manier wordt uitgevoerd, zelfs de meest ongunstige situaties ten goede kan keren. Is het strategisch leiderschap een flop, dan kan een overwinning die voor het grijpen ligt veranderen in een onherroepelijke nederlaag. Leiders, van wie sommigen in dit boek politici zijn en anderen soldaten, moeten zich vier belangrijke taken eigen maken.¹ In de eerste plaats moeten ze tot in detail begrijpen hoe de algemene strategische situatie in een conflict in elkaar steekt en daar een passende strategische aanpak voor opstellen – kortom, ze moeten met de juiste grote ideeën komen. Vervolgens moeten zij deze grote ideeën, de strategie, effectief organisatiebreed en aan andere belanghebbenden kunnen overbrengen. In de derde plaats moeten ze toezicht houden op de implementatie van de grote ideeën en de uitvoering van het campagneplan niet-aflatend en vastberaden aansturen. In de laatste plaats moeten ze bepalen hoe de grote ideeën moeten worden verfijnd, aangepast en vergroot, zodat ze de eerste drie taken steeds opnieuw kunnen uitvoeren. De staatslieden en soldaten die zich goed van deze vier taken kwijten zijn de voorbeelden die in dit boek opvallen. De geschiedenis laat zien dat uitzonderlijk strategisch leiderschap een noodzakelijke voorwaarde is voor succes, maar ook dat het even zeldzaam is als een zwarte zwaan.

I

DE DROOM VAN DE VREDE STERFT

1945-1953

Een derde wereldoorlog zou heel goed de grens kunnen overschrijden van wat voor de beschaving te verdragen is, misschien zelfs de grens van de continuïteit van het bestaan van onze menselijke wereld.

Jan Christian Smuts in zijn toespraak tot de Verenigde Naties, 1 mei 1945

In de Tweede Wereldoorlog was het lijden met wel 60 miljoen doden zo afgrijselijk geweest dat men in de nasleep ervan droomde om definitief vrede op aarde te bewerkstelligen. Deze hoopvolle verwachting werd aangewakkerd door het schijnbare einde van het ultranationalisme en de geboorte van de Verenigde Naties, die bij oprichting een handvest meekregen waarin de hoop werd geuit ‘komende generaties te behoeden voor de gesel van de oorlog’ door er zorg voor te dragen dat de naties ‘verdraagzaamheid betrachten en als goede burens in vrede met elkaar leven.’ Bijna een miljoen mensen tekenden een register van ‘wereldburgers’ en zwoeren de oorlog uit te bannen door naties af te schaffen en een Verenigde Staten van de Wereld op te richten. Binnen een maand na de overgave van Japan schafte president Truman in een soortgelijke vlag van idealisme het Office of Strategic Services af, de Amerikaanse inlichtingeninstantie in het buitenland (en voorloper van de CIA).

Na de Neurenbergprocessen, waarvan de aanklachten meer waren gericht op de hoogste nazi's vanwege het voeren van een agressieve strijd dan op de Holocaust, hoopte de mensheid dat bij het oplossen van internationale geschillen invasies en oorlogsvoering achterwege zouden worden gelaten. De universele uitroep ‘Nooit meer’ was evenzeer van toepassing op het binnenvallen van landen als op de monsterlijke misdaden van het nazitijdperk. De uitspraak was even nobel als naïef.

Op het gebied van daadwerkelijke grensoverschrijdende oorlogsvoering ging de periode onmiddellijk na de oorlog goed van start, al behelsden de twee Britse afscheidingen in die periode – van het Indische subcontinent in 1947 en van het mandaatgebied Palestina in 1948 – ernstige en traumatische conflicten die tot op de dag van vandaag voortduren. Tegelijkertijd leidde de Chinese Burgeroorlog tot een onafhankelijk Formosa (het huidige Taiwan), wat nog altijd een belangrijke mogelijke brandhaard in de wereld is. Er vonden dus eind jaren veertig weliswaar geen daadwerkelijke grensoverschrijdende invasies plaats, maar de zaadjes werden geplant voor woekerende wrevel en spanningen die zelfs vandaag nog constant de mogelijkheid in zich dragen een openlijk conflict te laten ontvlammen. Zoals de negentiende-eeuwse Britse jurist Sir Henry Maine het verwoordde: ‘Oorlog lijkt zo oud te zijn als de mensheid, maar vrede is een moderne uitvinding.’² Zelfs twee eeuwen na deze uitspraak lijdt de uitvinding van vrede nog altijd aan kinderziektes.

Veel krachtiger dan de droom van de vrede bij het voorkomen van grensoverschrijdende invasies eind jaren veertig was de dreiging van nucleaire vernietiging, in elk geval nadat de Sovjet-Unie op 29 augustus 1949 de ‘RDS-1’ had getest, haar eerste atoombom, op de testlocatie Semipalatinsk in Kazachstan. Aan het einde van de eerste Koude Oorlog hadden de Verenigde Staten 1032 kernproeven uitgevoerd en de Sovjet-Unie nog eens 715. Meer dan de helft van de Sovjetproeven vond plaats op Semipalatinsk, een beslissing met ernstige gevolgen voor de plaatselijke bevolking in de toekomstige generaties, zoals toename in kankergevallen, genetische afwijkingen en aangeboren misvormingen.

Na 29 augustus 1949 kreeg de wereld voor het eerst te maken met de reële mogelijkheid van *Mutually Assured Destruction* [wederzijdse gegarandeerde vernietiging], waarvoor meestal het verhelderende en goed bekkende acroniem MAD wordt gebruikt. Dat betekende een verandering in de Koude Oorlog, omdat, zoals een militair historicus het bondig verwoordde, ‘een totale oorlog tussen staten die over [atoom- en kernwapens] beschikken het risico op totale zelfmoord met zich meebracht, wat zorgde voor een nieuwe bovengrens voor de redelijkheid van geweld’³ Dr. Henry Kissinger, die al vroeg theorieën formuleerde over nucleaire strategie, gebruikte al even grimmige bewoordingen toen hij schreef: ‘Niet lang na Hiroshima en Nagasaki werd het risico dat er kernwapens in het veld werden gebracht onvoorspelbaar, raakten de belangen los van de gevolgen.’⁴ In dit licht kozen de Verenigde Staten voornamelijk voor

een strategie van afschrikking, door Kissinger omschreven als een 'psychologische strategie van negatieve operatiedoelen'.⁵

Hoewel president Dwight Eisenhower zich bij zichzelf had afgevraagd waarom je in de zeestraten van Taiwan geen tactische kernwapens kon gebruiken 'net zoals je een kogel of iets anders gebruikte', uitte hij zich in het openbaar een stuk omzichtiger.⁶ Tijdens de eerste Anglo-Amerikaans-Russische top sinds het einde van de Tweede Wereldoorlog in juli 1955 in Genève benadrukte hij dat een kernoorlog daadwerkelijk een garantie op wederzijdse verwoesting met zich meebracht, als gevolg van het verspreiden van radioactieve isotopen op de wind, die het leven in al zijn vormen op het noordelijk halfrond zouden verwoesten.⁷

Dit gold des te meer toen de megatonnage van de kernkrachten exponentieel groeide. Hiroshima was vernietigd door een bom van 14 kiloton en Nagasaki door een van 20, oftewel het equivalent van respectievelijk 14.000 en 20.000 ton TNT. Deze kernbommen waren minuscuul vergeleken bij de megaton kernkoppen van vandaag de dag, die een kracht van 1 miljoen TNT hebben bereikt.⁸ Als een bom van 1 megaton op de optimale hoogte tot ontploffing wordt gebracht, kan die elk stenen gebouw in een straal van 5,5 kilometer verwoesten en tot wel 20 kilometer verderop aanzienlijke schade aanrichten. Dorre bladeren tot 17,5 kilometer verderop kunnen in brand vliegen en mensen kunnen zelfs in hun huis tweedegraadsbrandwonden oplopen. Met de wind mee kan de straling in de daaropvolgende maanden mensen snel doden of langzaam kankerwekkend werken – de huid verbrandt en er ontstaan inwendige bloedingen. Zoals Lawrence Freedman en Jeffrey Michaels, historici op het gebied van kernstrategie, al duidelijk maakten, waren kernwapens in de Koude Oorlog 'een ongevoelig instrument dat op een ongevoelige manier werd ingezet'.⁹

Na de Eerste Wereldoorlog gingen velen ervan uit dat de continue uitbreiding van wapenarsenalen voor fundamentele instabiliteit zou zorgen, maar deze aanname werd door de Koude Oorlog onderuitgehaald: leiders met een breed arsenaal aan kernwapens kwamen erachter dat een nucleaire dreiging het denken van wereldleiders in beslag nam en de conflicten tussen grootmachten met succes ontmoedigde, zij het dan ten gunste van beperkte conflicten en proxyoorlog. In 1952 testten de Verenigde Staten hun eerste waterstofbom (met de vrolijke bijnaam 'Ivy Mike') en het jaar daarop testten de Sovjets met succes hun tegenhanger, 'Joe 4'. Winston Churchill wilde natuurlijk niet onderdoen voor de andere spelers op het wereldtoneel, en kondigde in februari van 1952 dan

ook aan dat Groot-Brittannië zijn eigen atoombom had ontwikkeld (een waterstofbom volgde in 1957), waarna China in 1967 kerncapaciteit verwierf, Israël (waarschijnlijk) in 1967, Frankrijk in 1968, India en Pakistan in 1998 en Noord-Korea in 2005.

Pas in 1972 gaven de Amerikaanse president Richard Nixon (op advies van een steeds onmisbaarder Kissinger) en Leonid Brezjnev van de USSR toe dat de introductie van *multiple independently targeted re-entry vehicles* (MIRV's, in het Nederlands: draagraketten van meervoudige onafhankelijke richtbare springkoppen) betekende dat het aantal kernkoppen zo dramatisch kon toenemen dat het elke verdediging met antiballistische raketten (ABM's) kon overrompelen. Hieruit ontstond het Strategic Arms Limitation Treaty (SALT), een verdrag waarin de ABM's en MIRV's tot een minimum werden beperkt. Wat voorkwam dat het offensief de verdediging compleet overrompelde, en dus een verrassingsaanval (first strike) aantrekkelijker maakte, was het feit dat onderzeeërs met kernwapens onkwetsbaar waren.

Het afschrikwekkende effect van MAD hing af van de verzekering dat beide tegenstanders zelfs na een eerste aanval voldoende kernwapens overhielden om elkaar onacceptabele schade toe te brengen.¹⁰ In de jaren tachtig leverden de snelle technologische ontwikkelingen in de MIRV-technologie een verhoogde mate op van precisie en flexibele targeting, wat betekende dat een doelwit verplaatst kon worden van een uitgestrekt stadsgebied naar een specifiek militair doel. Dit leidde weer tot het concept van een 'gecontroleerde' of 'beperkte' kernoorlog, van het soort dat is omschreven als een 'subtielere, goedaardige en chirurgisch precieze kernoorlog; een mogelijke uitbreiding van de conventionele oorlog' die meer doet denken aan wat Eisenhower in gedachten had voor de zeestraten van Taiwan en waar Vladimir Poetin Oekraïne zo af en toe graag mee dreigt.¹¹

In maart 1983 lanceerde president Ronald Reagan zijn SDI-project de mogelijkheden te verkennen van een in de ruimte gebaseerd systeem voor antiballistische raketafweer, maar dit stond nog in de kinderschoenen toen in september van dat jaar door een defect Sovjetsatellietsysteem dat kernaanvallen tijdig kan waarnemen ten onrechte werd gemeld dat de Amerikanen een kernaanval uitvoerden. In werkelijkheid ging het om zonlicht dat boven op het wolkendek reflecteerde.¹² Gelukkig voerde gezond verstand de boventoon bij het plaatselijke Sovjetbevel en bleef een doemscenario uit. In september 1987 uitten Reagan en de Russische secretaris-generaal Michail Gorbatsjov in een gezamenlijke Amerikaans-

Russische topverklaring hun 'plechtige overtuiging dat een kernoorlog niet gewonnen kan worden en nooit gestreden dient te worden'.¹³

Werd zo'n oorlog echter toch uitgevochten, dan zou veel afhangen van de persoonlijkheid, en daaruit voortvloeiende daden, van individuele wereldleiders na nieuws van zo'n aanval. Zoals Freedman en Michaels zeiden, zou een dergelijke reactie onder andere kunnen zijn: 'roekeloze woede, lethargische onderwerping, extreme lafheid of harde en resolute daadkracht', waarbij het eerste en het laatste tot het wegvagen van het menselijk ras konden leiden.¹⁴ Dit lijstje is ook zeker niet volledig. Sommige mensen die zich kritisch uitlaten over nucleaire macht beweren dat het leven op aarde verwoest zal worden door de grootste nucleaire catastrofe, maar dat is niet waar: het geldt alleen voor de levens van mensen en andere grotere dieren. Nog voor de laatste mens in de laatste grot is bezweken aan kanker die veroorzaakt werd door kernwapens, hebben kakkerlakken, ratten en soortgelijke dieren de aarde geërfd en zal de evolutionaire cyclus opnieuw beginnen in de in zeeën van glas veranderde steden. De blauwe planeet zou nog steeds om de zon draaien, alleen zijn wij er dan niet meer bij.

Uiteindelijk leidde dit haast tastbare scenario, dat maar al te gemakkelijk voor te stellen was, vanaf augustus 1945 tot de weigering kernwapens in te zetten, waardoor er sinds de bombardementen op Hiroshima en Nagasaki ruim driekwart eeuw geleden niemand meer door om het leven is gekomen (hoewel het in de Cubaanse raketcrisis van 1962 kantje boord was). Tot op zekere hoogte is de vrede bewaard gebleven door kernwapens, doordat oorlogen zijn beperkt: ze hebben oorlogsvoering na de Tweede Wereldoorlog helpen beperken tot kleinschaligere, frequente, maar minder gewapende conflicten, waarvan er sinds 1945 tussen de 150 en 300 hebben plaatsgevonden, afhankelijk van de telling.¹⁵ 'De vijftig miljoen mensen die sinds die datum bij oorlog om het leven zijn gekomen zijn voor het merendeel gedood door goedkope, massaal geproduceerde wapens en munitie van een klein kaliber, die weinig meer kosten dan de transistorradio's en batterijen waarmee de wereld sinds die tijd is overspoeld,' schreef de militair historicus John Keegan twintig jaar geleden.¹⁶

Ondanks het feit dat de gevaren van een nucleaire uitwisseling de afgelopen zeven decennia grotendeels voorzichtigheid hebben gewekt onder grootmachten in de internationale politiek heeft MAD maar weinig lof geoogst. Er zijn niet minder dan acht Nobelprijzen uitgereikt aan personen en organisaties vanwege het pleiten voor nucleaire ontwapen-

ning. Tegelijkertijd is slechts één voorstander van nucleaire afschrikking onderscheiden, namelijk Thomas Schelling in 2005, en dat was op het gebied van de economie.¹⁷

Er bestond onder historici discussie over wie verantwoordelijk was voor de Koude Oorlog die slechts een paar maanden na de overgave van Japan uitbrak en al een eind op streek was voordat die rond de tijd van de Blokkade van Berlijn van juni 1948 tot mei 1949 bijna heet werd. Sinds het openstellen van de Sovjetarchieven begin jaren negentig is echter duidelijk geworden dat Jozef Stalin, vanaf het moment dat er een einde kwam aan de Tweede Wereldoorlog, van plan was overal waar hij op een gebrek aan westerse vastberadenheid stuitte het marxisme-leninisme uit te breiden. Lenin had immers beweerd dat het communisme en kapitalisme onvermijdelijk en onafwendbaar zouden botsen. Vanwege een zwak Duitsland en een verarmd Europa leek dit zijn opvolger een geschikt moment, net als de relatieve plaatsing van de militaire troepenmacht. 'De macht om een onbedwingbare vijandelijke wereldmacht en een volledige confrontatie tot stand te brengen lag in de handen van één man,' concludeerde Robert Conquest, een van de grootste kremlinologen. De droom van de vrede stierf niet uit zichzelf; hij werd vermoord door Jozef Stalin.

De diplomaat George Kennan herkende Stalins bedoelingen in het Long Telegram dat hij in februari 1946 verstuurde vanuit Moskou en dat vervolgens in het invloedrijke tijdschrift *Foreign Affairs* werd gepubliceerd onder het pseudoniem 'X'. In maart van dat jaar waarschuwde ook Winston Churchill in zijn IJzeren Gordijn-toespraak op Westminster College in Fulton, Missouri, voor Stalins koppigheid. De wereld werd erop gewezen dat een verspreider en instigator van terreur de teugels in handen had van een uitgestrekt, monolithisch leger – en al snel een eigen rijk creëerde.

Al het daaropvolgende, terwijl de pluralistische politiek in Oost-Europa werd vermorzeld, ontsproot rechtstreeks aan Stalins plan relaties uiteen te laten vallen en een ideologische oorlog met het Westen uit te vechten: massa-intimidatie tijdens de verkiezingen in Polen in januari 1947, de gedwongen troonsafstand van koning Michaël van Roemenië in december 1947, de communistische coup in Tsjecho-Slowakije in februari 1948 en de Blokkade van Berlijn vier maanden later.

Daarom was het oprichten van de Central Intelligence Agency in september 1947 door president Truman noodzakelijk, een stukje reactief staatsmanschap, evenals het feit dat zijn Nationale Veiligheidsraad de

CIA twee maanden later de macht gaf undercoveroperaties uit te voeren. Technisch gesproken was de poging Berlijn te blokkeren door Rusland in juni het daaropvolgende jaar een casus belli, maar Truman en de Britse premier Clement Attlee waren zo verstandig die meer op te vatten als een krachtige provocatie.¹⁸ Hun antwoord was voorraden tegen hoge kosten via de lucht de stad in te krijgen in een opvallend efficiënte, elf maanden durende operatie. De Russische provocatie had precies het tegenovergestelde effect als wat Moskou had beoogd, een verschijnsel dat we in dit boek regelmatig zullen tegenkomen. In april 1949, na tien maanden luchtbrug, werd de NAVO opgericht door twaalf staten die een verlangen deelden naar collectieve veiligheid ten opzichte van de Russische agressie. Driënzeventig jaar later dienen zowel Zweden als Finland een verzoek in tot lidmaatschap van de inmiddels dertig landen sterke alliantie, als gevolg van Poetins invasie van Oekraïne.

De Chinese Burgeroorlog: hoe het gecentraliseerde commando van de Generalissimo mislukte

Als gevolg van hun apocalyptische eigenschappen boden kernwapens vaak een paraplu waaronder de traditionele oorlogsvoering vaak is opgebloeid in plaats van verlept. Het bestaan ervan had bijvoorbeeld geen invloed op de Chinese Burgeroorlog, nog steeds verreweg het grootste militair treffen sinds de Tweede Wereldoorlog als we kijken naar het aantal betrokkenen. Deze oorlog verlegde de koers van de Chinese geschiedenis en had dus een enorme invloed op hoe de hele wereld er vandaag de dag uitziet.

In de Tweede Wereldoorlog had China ernstig te lijden gehad onder de wrede, militaire uitbreiding van het keizerrijk Japan tot op Chinees grondgebied in de achterliggende jaren. Bij het einde van de oorlog werden er 80.000 Chinese soldaten van het Zesde Leger van Chiang Kai-shek naar Nanjing gevlogen om hun hoofdstad te heroveren. Ondertussen werden de arme boerensoldaten van het Vierennegentigste Leger in Shanghai als helden onthaald door de rijke Chinese inwoners van die stad: de bevrijde burgers keurig gekleed in zijden gewaden, de bevrijders al blij als ze sandalen van stro droegen.¹⁹ Toch wisten de Chinese nationalistten dat hun strijd nog niet gestreden was: een eerdere tegenstander herrees uit de puinhopen van de Japanse nederlaag. De Sovjets hadden alle strategische punten in Mantsjoerije in handen gekregen, een gebied in het noorden dat van cruciaal belang was, en Chiang Kai-shek (ook bekend onder de

naam Jiang Jieshi) was niet degene aan wie ze het wilden nalaten.

Mao Zedong streed al bijna twintig jaar tegen de Chinese nationalistten. Aan het einde van de Tweede Wereldoorlog voerde hij het bevel over duizenden guerrillastrijders, die voornamelijk gelegerd waren in de afgelegen landelijke gebieden van Noord-China. De Japanse invasie had Mao's guerrillastrijders gesterkt in hun strijd tegen het Guomindang-leger van Chiang Kai-shek, dat onder de Japanners aanzienlijke verliezen had geleden. In 1945 telde Mao's Nationaal Revolutionair Leger meer dan 1 miljoen strijders en 100 miljoen Chinezen woonden in een gebied waar de communisten de baas waren.

China, vandaag de dag één van de twee absolute grootmachten in de wereld, hecht grote waarde aan de omstandigheden waarbinnen zijn communistische regime tot stand kwam. Er ontstond een door de Chinese Communistische Partij zorgvuldig in stand gehouden mythe dat de overwinning voortvloeide uit de hunkering van het Chinese volk naar het marxisme-leninisme. Dat is onzin. De sleutel tot het begrijpen van de uitkomst van de oorlog ligt in feite in doorgronden hoe Chiang er, soms buiten zijn eigen schuld om, niet in slaagde de vier taken van een strategisch leider goed uit te voeren, zoals in onze inleiding uiteengezet, terwijl Mao Zedong uiteindelijk meester werd in allemaal.

In oktober 1945, kort na de Japanse overgave, troffen Mao en Chiang Kai-shek elkaar voor het eerst in twintig jaar in Chongqing, de oorlogshoofdstad van de laatstgenoemde. Mao werd vergezeld door de Amerikaanse ambassadeur in China. Aanvankelijk verklaarde Mao nog dat 'alle partijen zich onder het leiderschap van voorzitter Chiang moesten verenigen om een modern China op te bouwen'. Maar al gauw verdween de hoop dat beide partijen konden samenwerken als sneeuw voor de zon. Na terugkomst bij zijn volgers liet Mao hun weten dat hij de verklaring als 'niet meer dan een stuk papier' zag.²⁰ Aan het einde van de lente van 1946 braken er gevechten uit. Hoewel de Guomindang enkele overwinningen behaalde in hun poging de communistische bases in het noorden in handen te krijgen, waar ze tussen januari en maart 1947 150 steden innamen, slaagden ze er tijdens de rest van de oorlog niet in ook maar één grote overwinning te behalen.

Tussen 1937 en 1945 hadden er twee oorlogen in China gewoed: de nationalistische oorlog van verzet tegen de Japanners en de doorlopende burgeroorlog tussen de Guomindang en de communisten. In de eerstgenoemde had de Guomindang een veel grotere rol gespeeld, met de bijkomende grotere verliezen.²¹ In de oorlog tegen Japan, waarin tussen de

14 en 20 miljoen Chinezen omkwamen, kampte China met afgrijselijke plattelandsarmoede en had de Chinese elite in de kuststeden veel samen- gewerkt met de Japanners, wat leidde tot verzwakking van de staat en zijn leiders, niet in het minst omdat ook corruptie en inflatie veel voor- kwamen.²²

Corruptie was (en is) gevaarlijk, niet alleen omdat het middelen weg- neemt van de oorlogsinspanningen, maar ook omdat de troepen en bur- gers die er slachtoffer van zijn er volledig door ontmoedigd worden. De historicus Rana Mitter schreef: ‘Toen hij de overwinning proefde keek Chiang Kai-shek uit over binnenlandse en buitenlandse puinhopen. De Amerikaanse desillusie met de Chongqing-regering werd gevoed door het armetierige regime dat over China regeerde. De natie koester- de grootse dromen, maar de werkelijkheid was massale hongers, officiële corruptie en een brute veiligheidsstaat.’²³

Dit kwam grotendeels omdat niet de communisten maar de Guomin- dang het, tot op zekere hoogte, het zwaarst te verduren had gekregen tijdens de gevechten tegen de Japanners. Toen de Japanners zich op 1 september 1945 plotseling overgaven, waren ze dan ook bijna volledig uit- geput.²⁴ Toch regeerden ze China nog steeds, met alle macht van belas- tingheffing, oorlogsbelastingen en politieke steun waarmee dat gepaard gaat.²⁵ Chiang, die aanwezig was geweest bij de conferentie in Caïro in 1943 en Churchill en Roosevelt had ontmoet, werd op het wereldtoneel nog altijd erkend. Dus draait het verhaal van de Chinese Burgeroorlog in feite om hoe Chiang en zijn hogergeplaatste bevelhebbers elk voordeel dat ze in handen hadden vergooiden, terwijl Mao wist te overleven tot het moment dat hij verwoestende tegenoffensieven kon lanceren.²⁶

Als we kijken naar de strijdkrachten op papier is het verbazingwek- kend dat er in 1945 überhaupt een burgeroorlog uitbrak, en al helemaal dat die door Chiang werd verloren. De Guomindang had 2,6 miljoen mannen onder de wapenen, terwijl de communisten er minder dan een half miljoen hadden, van wie slechts de helft over een geweer beschik- te.²⁷ De Guomindang had de meeste belangrijke Chinese steden in han- den, waar de communisten aanvankelijk in hun landelijke bases in het noorden waren ingesloten. Maar als gevolg van de tegendraadse aard van de Guomindang, waarbinnen rivaliserende ego’s en facties in een felle concurrentiestrijd waren verwickeld, lag de focus van de partij op interne aangelegenheden in plaats van op de gemeenschappelijke vijand. De Guomindang kon natuurlijk niet bevroeden aan welke verschrikkingen de communisten het land zouden onderwerpen.